

HATÁSOK ÉS EMLÉKEK. SEGÉDLELKÉSZEK A CSONGRÁDI HÍVEK PERSPEKTÍVÁJÁBÓL¹

A török megszállás és a reformáció okozta nehézségeken a 18. század második felében kezdett a magyar katolikus egyház látványosan felülkerekedni. A tragikusan szétzilált plébániahálózat újjáépült és egyre sűrűsödött, a papképzés fennélkülésével pedig nem volt többé szükség arra, hogy a frissen végzett lelkészeket nyomban egy kihűlt plébánosi székbe ültessék. Az új cél a nagyobb lélekszámú települések papi személyzetének gyarapítása lett, eszköze pedig a segédlelkész-kedés rendszerének kiterjesztése. A fiatal papok legfeljebb 2-3 évig maradhattak egy plébános mellett, ám olykor 15 esztendő is eltelhetett addig, míg saját plébániát kaptak. A káplánok számáról és az áthelyezésekről az illetékes megyéspüspökök rendelkezett, ám a plébános biztosította fizetségüket, határozta meg feladataikat, osztotta be idejüket.

A 19. századi káplánok többnyire tapasztalatlan, ugyanakkor valódi lelkesedéssel és újító ambíciókkal teli fiatal papok voltak, nyitottan az új típusú vallási társulatok felé. Az újító szándékú kezdeményezések fogadtatása erősen függött a plébános szándékaitól, jellemétől. Ha egy káplán új vallási társulatot alapíthatott és vezetett, az a plébános feltétlen bizalmának jele volt.² Ezek a kezdeményezések rendszerint túlélték alapítójuk távozását, így a segédlelkészek legmaradandóbb „emlékműveinek” tekinthetők.

A társulatok irányítása az egyház meghatározott céljainak elősegítése mellett alkalmat szolgáltatott a hívekkel való közvetlen kapcsolattartásra. Ehhez hasonló, direkt érintkezés csak az emberi élet fordulóihoz köthető lelkipásztori munka³ és a filiákban végzett pasztoráció nyomán valósulhatott meg. Az anyaközség leányegyházaiba a plébános ugyanis csak nagyobb ünnepeken látogatott ki, a rendszeres miseszolgálatról a segédlelkészek gondoskodtak. Őket ismerték, az ő prédikációjuk formálta a filiák híveinek szemléletét.

¹ A kutatás az OTKA NK 81502 „Vallás, egyén, társadalom” pályázat támogatásával valósult meg. A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

² A plébánosnak mérlegelnie kellett, hogy az alapító segédlelkész távozásával biztosítottak-e az egyület továbbélésének feltételei. Előfordult olyan is, hogy a társulatot vezető káplán az általa kevésbé szívelt plébános ellen hangolta a híveket. Mindezeket figyelembe véve a plébánosok természetes óvatossággal kezelték a kérdést.

³ A káplánok gyakrabban és közvetlenebb formában érintkeztek a hívekkel, mint a helyi főpásztor. Ide értendő a keresztelek, esketések, temetések lebonyolítása, szentmisék celebrálása, utolsó szentség kiszolgálása, gyóntatás, a filiák lakosainak lelki ellátása, illetve bizonyos időszakokban a vallási társulatok vezetése. Ahogy Szántai Kiss Mihály visszaemlékezésében olvashatjuk: „Hegyi (plébános) sose szokott kimenni egy beteghez sem, mindig a káplánjait szokta küldeni gyóntatásra.” SZÁNTAI KISS 1972. (kézirat) 53.

Forrásaim segítségével⁴ arra keresem a választ, vajon gyakoroltak-e hatást a segédlelkészek a csongrádi hívek lelkeségére a 19. század második felében? Milyen érintkezési lehetőségeik voltak a mindennapokban? Tevékenységük és jellemük függvényében milyen emléket hagytak maguk után? Hozzájárultak-e a vallási társulatok vagy a filiákkal ápolt szorosabb kapcsolat ahhoz, hogy a káplánok neve a közösségi emlékezet részévé váljon? Ehhez kapcsolódóan milyen megfontolások mentén engedélyezte avagy tilalmazta a mindenkori plébános a vallási társulatok alapítását, vezetését?

Hívek és mindennapok

Amint azt korábban említettem, a plébános viszonylagos állandósága mellett a segédlelkészek „átmeneti” kísérőként bonyolították le az életút fordulóinak egyházas rítusait, szervezték a csongrádiak mindennapi hitéletét. Megbízásuk ideje gyakran arra sem volt elég, hogy nevüket helyes formában őrizze meg az emlékezet. A káplán vezetéknévének idegenszerű hangzása számos „tapogatózó” megnevezést eredményezett, így lett pl. Rosenbergből egy kéziratos paraszti feljegyzésben *Rözembertzki*.⁵ Ez a jelenség korántsem szokatlan, gondoljunk az idegen hangzású szentek neveinek megkapóan színes népi változataira.⁶ Gyakoribb ennél a segédlelkész testi vagy jellembeli sajátosságain alapuló ragadványnév keletkezése. Szántai Kiss Mihály, egykori szitaszövő mester kéziratos visszaemlékezésében széles palettáját találjuk a 19-20. századi csongrádi „gúnyneveknek”.⁷ A köznyelv alkotó kedve előtt a papi személyzet sem élvezett felmentést. Sperling Béla 1898-ban szokatlan hajszíne miatt érdemelte ki a *veres*⁸ vagy *vörös káplány*⁹ elnevezést. Megjegyzendő, hogy az 1830-as években a csongrádi származású Csemegi Károly, későbbi jogtudós „minthogy akkori időben a papság még az egyéneknek bővében volt”, vörös hajszíne miatt nem lehetett lelkipásztor.¹⁰ Járvás Józsefet „kicsiny termete és szelíd, barátságos viselkedése miatt” a csongrádiak *kis Járvás*nak nevezték.¹¹

A segédlelkészek életének fő eseményei, akárcsak elhelyeztetésük és megérkezésük híre kifogyhatatlan téma volt, melyet a közvélemény állandó érdeklődése kísért. A helyi sajtó minden kiszivárgott mozzanatról, családi tragédiáról kéretlen beszámolót adott közre.¹² A 19-20. század fordulóján divatossá vált, hogy

⁴ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Parochialis – Csongrád (továbbiakban: VPL APar. – Cs.), Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Privatorum (továbbiakban VPL APriv.) illetve a kortárs csongrádi sajtóanyag (*Csongrádi Lap*, *Csongrádi Közlöny*, *Tiszavidék*).

⁵ TARI 1977. 15.

⁶ Az idősebb csanytelekiek a templom névadó szentjét, Nepomuki Szent Jánost Nepomucinus Jánosként emlegetik. A kisebb torzítás a 19. századi imakönyvekben rendszeresen használt *Nepomucenus* írásforma hatása lehet. Saját gyűjtés adatai, 2007. Barna Gábor szíves közlése.

⁷ SZÁNTAI KISS 1972. (kézirat) 59-60.

⁸ VPL APriv. – Hegyi Antal, 1898 aug. 22-26. Domonkos Lajos közrendű kihallgatási jegyzőkönyve.

⁹ *Szentesi Lap*, 1898. május 6. XXVII. évf. 53. sz. 4. old.

¹⁰ Váry 1974. 145-146.

¹¹ *Csongrádi Lap*, 1896. november 15. VI. évf. 47. szám, 3. old.

¹² Példa erre Drexler Antal hitoktató káplán testvérének halálhíre. *Csongrádi Közlöny*, 1895. december 29. V. évf. 53. szám, 2. old.

a hirtelen disponált segédlelkészek az újságokban vettek búcsút híveiktől.¹³ Az át-helyezések híre mellett a sajtó időnként az elhelyezett káplánok későbbi sorsáról is beszámolt.¹⁴

A csongrádi közvélemény tehát fokozott figyelemmel kísérte a segédlelkészek életét, kis túlzással mondhatni „minden lépését”. Az eltévelyedés legkisebb jelére is érzékeny levelekben reagáltak. Tulajdonképpen az újságokban közzé tett nyílt levelek apasztották a váci püspökhöz címzett panaszlevelek sorát. Egy tanulságos példa 1895-ből azt mutatja, miként vehette át az Egyházmegyei Hatóság funkcióját egy helyi lap szerkesztői hivatala: „Krigler S. szabó mester, kórházi gondnok panaszt emelt lapunk szerkesztőségénél egyik róm.kath. segédlelkész ellen, (kinek nevét elhallgatjuk) hogy a gyóntatószékből 11 éves kis leányához oly kérdést intézett, minőt csak bordélyházakban szoktak intézni a legelvetemültebb hölgyekhez.”¹⁵ A segédlelkészek ballépéseit, helytelen viselkedésüket a plébános gyöngeségének tulajdonítottak, aki képtelen volt felügyelni és elfojtani káplánjai szerencsétlen hajlamait.

Bizonyos káplánok egyszerű, alázatos viselkedésükkel osztatlan rokonszenvet vívtak ki. Nem egyszer előfordult, hogy a főpásztori állás megüresedése esetén a hívek a váci püspöktől kérték szeretett káplánuk plébánosi pozícióba emelését. Az efféle kérvényekhez hosszú aláírási gyűjtőíveket mellékeltek.¹⁶ A kialakuló szimpátiakapcsolatok megszilárdítása érdekében módosabb nagyzadák és helyi értelmiségiek keresztszülőnek is felkérték a káplánokat. Csak két példát hozva a 19. századból: az 1816-ban született Pigler László keresztapja Bogyay Ferenc segédlelkész volt,¹⁷ Piroska János csongrádi festőművész édesapjának keresztlevelén Straub Ferenc káplán neve szerepel.¹⁸ Ugyanezek az egyházpártoló, nevesebb családok a násznagyi tiszt betöltésére is szívesen kérték fel a helyi lelkipásztorokat. Alvinczy Ferenc 1867-ben keletkezett levelében ezt olvashatjuk: „(Mivel) a plébános betegsége miatt nem mehetvén Borbás fiának násznagynak: Borbás erre Straubot (káplán) kérte föl.”¹⁹ Ezek a műrokonsági kapcsolatok egy életre megszilárdíthatták az érintett segédlelkészek csongrádi kötődéseit.

Káplánok és hívek érintkezési alkalmai közt sajátos helyen áll a gyógykezelés kérdése. Ugyan forrásaink eképpen említik, valójában nem létezett a *gyógykezelő*

¹³ A gazdag anyagból álljon itt példaként Krezsák Géza mintaszerű búcsúzása: „Csongrádról történt áthelyeztetésem alkalmából mindazon jó barátaim és ismerőseim, kiktől személyesen el nem köszönhettem, valamint Csongrád város mélyen tisztelt közönsége, nagyra becsült szeretetükért ez úton fogadják bucsu-üdvözlömetem. Csongrád 1890. okt. 1. kitűnő tisztelettel: Krezsák Géza sk. káplán.” *Csongrádi Közlöny*, 1896. október 4. III. évf. 40. szám, 4. old.

¹⁴ *Csongrádi Közlöny*, 1895. június 2. II. évf. 22. szám, 3. old.

¹⁵ *Csongrádi Lap*, 1893. január 22. III. évf. 4. szám, 3. old.

¹⁶ Példaként említve Hegyi Antal esetét, akit Csongrádra helyezése előtt az alsónémedi és ócsai hívek is tárt karokkal vártak volna vissza. VPL APriv. – Hegyi Antal, 1885. június 30. Hegyi Antal levele a váci püspökhöz.

¹⁷ Nagyboldogasszony Plébánia Irattára, Csongrád (továbbiakban: NPI) Születési anyakönyvek, 1816. szeptember 16.

¹⁸ A keresztlevél a Tari László Múzeum „Piroska János” c. időszaki kiállításában volt megtekinthető 2012. őszén. Adatai: Piroska János született: 1866. november 8. Keresztelték: 1866. november 9. Keresztapja: Straub Ferencz káplán.

¹⁹ VPL APar. – Cs. 1867. november 12. Alvinczy Ferenc levele a váci püspökhöz.

káplán tisztsége. Az 1893-as kolerajárvány idejéből maradt ránk az alábbi, tanulságos újságcikk: „A héten történt, hogy Oláh Balázs a putriban rosszul lett, gyógyszer a plébániáról vitetett, melynek használata mellett, miután őt Varga Mihály gyógykezelő káplán úr személyesen is fölkereste, csak hamar jobban lett.”²⁰ Varga káplán tevékenysége valóságos szenzációnak számított. Nem csoda, hisz megannyi szent életének meghatározó vonása volt a járvány veszélyeivel mit sem törődő, önzetlen beteggondozás. Nem beszélve arról, hogy a 18-19. század fordulóján még általános volt a papok és szerzetesek gyógyító ténykedése. Ez az orvoshiány miatt kialakult kényszerfunkció a szigorodó egészségügyi rendeletek nyomására szorult vissza, ám nagyobb járványok idején bűvópatakként tört elő. A képzettség nélküli járványos betegápolás törvénytelen voltát mutatja, hogy 1894-ben a járási főszolgabíró 50 forintos bírsággal sújtotta Varga Mihályt azért, mert két beteget „nem csak meggyógytatott, hanem homeopatikus gyógyszerekkel is ellátott és őket a hatóságoknak bejelenteni elmulasztotta azon oknál fogva, hogy reggelre mind a két beteg meghalt.”²¹ Mikor 1894-ben Hegyi plébános Varga elmozdítását helyezte kilátásba, a káplán a nép ragaszkodását hívta segítségül: „Emlékezzünk csak vissza a lefolyt évi kolerára: Varga éjjel nappal járta a betegeket, ápolta, gyógyította, Droppa meg végezte helyette a dolgát. A nép összetett kezekkel mondogatta, mikor Hegyi szándékáról értesült: Uram bocsásd meg neki, de ne segítsd!”²²

A plébános és a vallási társulatok

Mivel az egyházközség lelkeségi és adminisztratív ügyeiért a plébános viselt egy-személyes felelősséget, a kiegészítő lelkészeknek csak a fennálló irányítási stratégia követése maradt. Ezen stratégia megismerése és elsajátítása elengedhetetlen volt ahhoz, hogy a segédlelkészek a plébános „meghosszabbított kezeként” működ-hessenek. A plébános elveinek hű követése nem feltétlenül jelentett egyetértést a kialakított rendszerrel.

A rendszer hagyományosan egyirányúnak tünteti fel magát, ám a gyakorlat azt mutatta, hogy bizonyos esetekben a segédlelkészek is befolyásolhatták, kiegészíthették plébánosuk terveit. Szemléletes példaként állnak előttünk az új vallási társulatok. Csongrádról egyetlen példát ismerünk társulatalapító káplán-ra: 1863-ban Korber Antal vezetésével hagyták jóvá az *Oltáregylet* működését.²³ Az egyesület a tagok adományaiból kívánta biztosítani a templomi szerelvények feljavítását, cseréjét, miközben rendszeres szentségimádásokat tartottak az Oltá-riszentség tiszteletére. A társulat fénykora túlnyúlt a 20. század első évtizedeire, amikor is Porubszky József plébános, a Szentségimádó Papok egyházmegyei igazgatója csongrádi munkásságát az Oltáriszentség dicsőségére ajánlotta fel, és személyesen vette kézbe a társulat irányítását.²⁴

²⁰ *Tiszavidék*, 1893. szeptember 3. IV. évf. 36. szám, 3. old.

²¹ *Tiszavidék*, 1894. január 21. V. évf. 3. szám, 3. old.

²² VPL APriv. – Hegyi Antal, 1894. február 10. Varga Mihály levele a váci Egyházmegyei Hatósághoz.

²³ DUDÁS 1998. 105.

²⁴ VPL APar. - Cs., 1902. december 18. Porubszky József levele a váci püspökhöz.

Az Oltáregylet példája egyedülálló Csongrádon, melynek oka Hegyi Antal plébános (1884-1902-ig csongrádi plébános) és részben hivatali elődeinek sajátos irányítási elveiben keresendő. Hegyi Antal tehetséges vezető egyéniség volt; korán felismerte a társulatokban rejlő társadalmi erőt, mely biztosíthatta saját pozíciójának megerősítését, a közvélemény bizonyos szintű kézben tartását. Csongrádra érkezésének első percétől fogva kezébe vette az Olvasótársulat sorsát. 1894-ben elérte, hogy a győri anyatársulat hivatalosan is kinevezze a helyi egyesület teljes jogú igazgatójává.²⁵ Éberén őrködött afölött, hogy felügyeleti joga kizárólagos és csorbíthatatlan legyen. Káplánjaiban sosem bízott annyira, hogy megossza velük a vezetési feladatokat, így 1884 után a csongrádi segédlelkészeknek vajmi kevés köze volt a vallási társulatokhoz. Ennek megfelelően az új társulatok mindegyikét a plébános alapította és vezette, a káplánok csupán idomultak az erős kezű vezető akaratához.

A filiák vágya: a kihelyezett káplán

Mivel az anyatelepülés ellátása elegendő feladatot rótt a csongrádi lelkészekre, a távol eső filiákra már kevesebb figyelem jutott. A helyi főpásztor ritka vendég volt a leányegyházakban. Bába Rókus egyházfi versezete, mely a Felgyőről elűzött dohánykertészek kálváriáját panaszolja el, megemlékezik arról az „ismeretlen” csongrádi plébánosról²⁶, kivel a kertészek egészen elbocsájtásukig nem találkoztak:

Ismeretlen lelki atyánk
Ki csak nemrég jöttél hozzánk
Szárnyad alá nem juthattunk
Fájdalom hogy meg kell válnunk.²⁷

Az elfoglalt főpásztor helyett a *Plebánus úr Tisztelendő Segédei*²⁸ és a kolduló ferences barátok látogatták a lelki felügyeletükre bízott leányegyházak népét. A vélt vagy valós mellőzöttség tudata, az elmélyültebb lelki életre való éhség a filiák meghatározó alapérzésévé vált. A helyzet orvoslására helyi kezdeményezésekkel igyekeztek megoldást találni. A csongrádi plébánossal és a váci püspökkel folytatott egyezkedések tétje nem volt kevesebb, mint egy káplán teljes vagy részleges „kisajátítása”. A vallási különbségeken felül emelkedő anyagi áldozatok,²⁹ az újra és újra előterjesztett alázatos kérelmek híven tükrözik a községek elszántságát.

²⁵ Tari László Múzeum, Néprajzi Adattár 94-2008.1. 15-16. old. A társulati kézikönyvben megtaláljuk a kinevező okirat kivonatát.

²⁶ Alvinczy Ferenc 1865-től 1875-ig volt Csongrád plébános, valószínűleg őrá történik célzás.

²⁷ Ld. *Felgyőő* községének több mint egy százados főnállása utáni elpusztítása emlékére 1866-ban. Hozzáadva katona búcsúzása szüleitől. írta: Bába Rókus csongrádi lakos. Kiadja Simon János Gyulán, 1866. Nyomatott Dobay Jánosnál.»

²⁸ VPL APar. – Cs. 1815. július 2. A tési kertészek levele a váci püspöknek.

²⁹ Tés református lakosai is aláírták a saját katolikus plébánosért folyamodó kérvényeket! Ld. VPL APar. – Cs. 1815. július 2. A tési kertészek levele a váci püspöknek.

A 19. századi csongrádi egyházközség Algyő (1760) Újfalu (1784) és Csány (Csanytelek, 1806) leválása után négy filiával (*Föll-Győ-Felgyő, Ellés-Ellésmonostor, Teés-Magyartés* és Csongrád belsővárosi Szent Rókus templom) rendelkezett.³⁰ A plébános helyzetét nehezítette, hogy Ellés és Tés a Tisza túlsópartjára esett. Az utak minden irányban elviselhetetlenül rosszak, a tiszai átkelés rendkívül veszélyes volt. Az újszülöttek többségét vagy egy arra járó ferences atyával kereszteltették meg, vagy bábakeresztségben részesítették. Felgyő és Ellés lakosai Csongrád földjébe temethették halottaikat, míg a saját temetővel rendelkező Tésen, majd egy ideig Felgyőn a lelkipásztor mellett a kántor is közreműködött a végtisztességeken. A távoli községekhez kapcsolódó liturgikus kötelezettségek teljesítése mind a filiák, mind az egyházi személyzet részéről kérdésekké, nehézségekké ütközött.

A legkorábbi fennmaradt panaszlevelet 1784-ben vetették papírra a „Föl-Gyövi”, csanyi, tési és fehértői kertész filialisták, akik „lelküknek bővebb gondviselésére és vigasztalása” érdekében saját, csak a nevezett településeket ellátó káplánt kértek a váci püspöktől. A felterjesztés szerint a kertészek magukra vállalták volna a segédlelkész évi 60 rhénus forintból álló fizetését, illetve a lakosokra eső évi 1 forintos párbért, annak beszédésével együtt.³¹ Kérelmük nem járt sikerrel, így azt 1804-ben és 1806-ban is megismételték. Az elutasítás oka az volt, hogy egy bizonyos fokú önállósággal rendelkező segédlelkész (kihelyezett lelkész vagy *capellani expositi*³²) könnyen az anyaközségtől való elszakadás útjára terelhetette a leányegyházakat. A kérelem szellemisége tehát alapvetően ellenkezett a mindenkori csongrádi plébános érdekeivel.

Megvalósult viszont a Csongrád-belsővárosi Szent Rókus templomhoz tartozó lakosok kívánsága,³³ akik 1808-ban „a népnek szaporodása, úgy nemkülönben a Belső Városi lakosok között nem kevés számmal található, s utolsó aggott özvegy-ségbe lépett Keresztény Atyámfiaiak, a Külső Városban levő Szentegyházunknak távolléte végett a lelki buzgó ájzatosságban történhető hátramaradások” ürügyén folyamodtak káplánért. Kérésük annyiban különbözött az 1784-es tési felterjesztéstől, hogy láthatóan nem kívánták „kiszakítani” a káplánt a főplébánia kötelékéből. A megegyezés csupán a harmadik káplán feladatkörének kibővítéséről szólt, mely a csongrádi plébános felügyeletével és engedélyével köthetett meg. A belsővárosi lakosok évi 300 Rhénus forintot, három öl tüzfát, ötszáz kéve fűteni való nádat kínáltak fel a segédlelkésznek. Ezért cserében az esztendő minden napján szentmisét, Húsvét, Pünkösöd és Karácsony első napján, Úrnapján és Nagyboldogasszony ünnepén énekes misét, lelki tanítást és délutáni litániát, szombatonként a három belsővárosi iskolai osztályban hitoktatást kértek. Az ajánlatot a harmadik káplán személyének változása esetén változatlanul fenntartották.³⁴

³⁰ PATKÓNYI KÉRINGER 1997. 33.

³¹ NPI 1784. május 25. A Föl-Gyövi, Csanyi, Tési és Fehér-tői kertészek levele a váci püspökhöz.

³² Capalleni expositi: „azon papok, kik a püspök beleegyeztével valamely fiókegyháznál (expositura) laknak, s ott a plébános nevében gyakorolják a lelkipásztorkodást; a jövedelem és az anyakönyvek vezetése a plébánost illeti.” GAITH – PATZNER 1982. 245.

³³ A csongrádi belsővárosi Szent Rókus templom építésétől fogva a település kegyurasága alatt állt.

³⁴ NPI 1808. november 1. A Csongrád-belsővárosi Szent Rókus templom híveinek levele a váci püspökhöz.

A belsővárosiakat ismét a „Lelki Dolgok szertartásaikban mind eddig tökéletes lekötelezéssel nem lévén meg vigasztalt” tésiak követték, akik 1815-ben négy pontból álló kérelmet terjesztettek a váci püspök elé. A kérelem már fel sem vetette az önálló lelkipásztor ötletét, reális és szerény megoldást kínált a fennálló hitéleti problémák javítására. A csongrádi plébániatemplom távolsága miatt elsőként azt javasolták, hogy a tési határban felállított keresztnél Pongrác napi szentmise, „ájtatos Processio, szív indító Tanítással Lelki Atya által végeztessen, az ottan megjelző Híveknek Lelki épületekre, mind az köztünk Lakos Reformata valláson levők, kik az illy ájtatosságkor számossan meg jelennek, oktatásokra.”³⁵ A második pont szerint a tési kertészek a papi funkciók akadálytalan ellátása érdekében vállalták volna a lelkész és a kántor biztonságos fuvarozását. Ez a kritérium a filia örökös gondja maradt annak ellenére, hogy 1788 óta királyi rendelet kötelezte a filiális egyház híveit a pap és a kántor szállítására.³⁶ Az utolsó pontban a leányegyház lakosai fogadalmat tettek a stóla „annak ideibe szorgalmatos lefizetésére”.³⁷ A kérelem sorsáról nem áll rendelkezésünkre adat.

Az anyakönyvi bejegyzések arra engednek következtetni, hogy a legfrissebben kinevezett káplán nagyobb gyakorisággal járt a nehezen megközelíthető leányegyházakba, mint régebb óta szolgáló társai. Ezek a korai, fokozott terhelések a beilleszkedési szakasz részét képezték, és a segédlelkész kitarását, elszántságát tették próbára. Forrásaink alapján az is megállapítható, hogy jellemzően nem alakult ki mélyebb, személyes kötődés a filiák lakói és a periodikusan változó, temetéseken vagy búcsú idején felbukkanó csongrádi segédlelkészek között.

A káplánok szerepe a népéletben akkor vált kulcsfontosságúvá, amikor a vezető lelkipásztor és hívei viszonya kiegyensúlyozatlan, a plébános megítélése megosztó, ellentmondásos volt. Példaként maradt ránk a szomszédos csépai lakosok 1799-ből származó levele, melyben arról vallanak, hogy közülük többen utolsó szentség nélkül halnának el, ha nem volnának káplánok a településen. Ugyanis egyesek nem hajlandóak a vezető lelkipásztortól elfogadni a végső útvalót annak kérdéses életvitele miatt.³⁸ A kérdéses csépai pap később csongrádi plébánossá lett kinevezve.

A káplán különös tehetsége (pl. kitűnő prédikátor, gyógyító) vagy éppenséggel botrányos, megosztó természete okán akár hosszú évtizedekig megmaradt a csongrádi nép emlékezetében. A társulatoknál vagy a filiákkal gondozásánál a kialakuló műrokonsági kapcsolatok jóval maradandóbb kötődéseket eredményeztek. Összességében Váry Gellért csongrádi származású piarista pappal kell egyetértenünk, aki élő szemtanúként értékelhette a 19. század végi csongrádi segédlelkészek működését: „A segédlelkészek (káplányok) folyton változtak, a kik majd egy, majd két évig tartózkodva Csongrádon, maguk után különösebb emléket nem igen hagyhattak.”³⁹

³⁵ VPL APar. – Cs. 1815. július 2. A tési kertész lakosok levele a váci püspökhöz.

³⁶ GAITH – PATZNER 1892. 130.

³⁷ VPL APar. – Cs. 1815. július 2. A tési kertész lakosok levele a váci püspökhöz.

³⁸ VPL APriv. – Mátyus János, 1799. január 15. A csépai lakosok levele a váci püspökhöz.

³⁹ VÁRY 1974.2.6.

Irodalom

DUDÁS Lajos

- 1998 Adatok a római katolikus egyház 19. századi Csongrádi működéséről.
In: GEORGIADIS Ildikó – SEBESTYÉN István szerk. *Oppidum Csongrád 1998*.
Oppidum Csongrád Alapítvány, Csongrád, 99-119.

GAITH Rudolf – PATZNER István

- 1892 *Lelkipásztori lexikon rövid egybefoglalása a főbb lelkipásztori, plébánia-hivatali, liturgiai, egyház-és házasságjogi, adó- és pénzügyi teendőknek. A katolikus magyar lelkipásztorok használatára*. Kiadja: Tokody Ödön új-pécsi plébános. Nyomtatott: csanád-egyházmegye könyvsajton, Temesvár.

PATKÓKÉ KÉRINGER Mária

- 1997 *Váci Egyházmegye. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 2*. METEM munkacsoport, EFO Nyomda, Budapest.

TARI László

- 1977 *Krónikák a régi Csongrádról 1704-1901*. Csongrád Megyei Könyvtári Füzetek 7. Somogyi Könyvtár, Szeged.

SZÁNTAI KISS Mihály

- 1972 *Emlékek*. Tari László Múzeum, Néprijzi Adattár (TLM NA) 83-87. kézirat.

VÁRY Gellért

- 1974 *Emléklapok Csongrád múltjából*. Somogyi Könyvtár, Szeged.

GYÖNGYÖSSY, Orsolya

EFFECTS AND REMINISCENCES. CURATES IN THE ASPECT OF BELIEVERS IN CSONGRÁD

The Roman Catholic curates in the 19th century were usually inexperienced, but keen and ambitious young priests, open to new proposals such as new confraternities. The welcome of their new ideas depended on the purposes and character of the parish priest. When a curate was allowed to organize and lead a religious association, it was a pure sign of the parish priest's trust. These confraternities usually survived the disposition of the founder, so we can look at these organizations as the most durable "memorials" of the curates. The leading role offered great opportunities to build personal ties between curates and believers. Only the pastoral work around *rites of passages* and the regular visits to the filias ensured similar kind of immediacy. The parish priest was usually too busy to take care of the filias, so the regular pastoration was typically the curate's work. In my essay I attempt to analyze the possible effects of curates on the spirituality of believers in Csongrád at the end of the 19th century, mainly through the confraternities and the work in the filias.